Akademia
Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi

Prof. nadzw. dr hab. Zenon Weigt

Ocena
osiągnięć naukowych dr Magdaleny Filar, ubiegającej się
o nadanie stopnia doktora habilitowanego,

sporządzona zgodnie z art. 16 ust. 2 pkt. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.) oraz Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

I. INFORMACJE WSTĘPNE

Pani dr Magdalena Filar uzyskała dyplom magistra filologii germańskiej w 2004r. w Instytucie Filologii Germańskiej UJ, przedkładając do obrony pracę magisterską *Definitheit und Indefinitheit als Lernproblem bei Deutsch lernenden Polen. Fehler im Artikelgebrauch*, napisaną pod naukowym kierunkiem dr Małgorzaty Stypińskiej. W tym samym roku rozpoczęła pracę zawodową w Instytucie Neofilologii, w Katedrze Językoznawstwa Niemieckiego Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, w charakterze lektora. Jednocześnie podjęła studia trzeciego stopnia na Wydziale Filologicznym UJ i uzyskała w 2009r. stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa na podstawie pracy doktorskiej na temat *Kategoria nieokreśloności w perspektywizacji tekstu i jego przekładu – studium kognitywne*, napisanej pod naukowym kierunkiem prof. dr hab. Zofii Berdychowskiej. Od 2017 roku zatrudniona jest w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, w Zakładzie Językoznawstwa Germańskiego na stanowisku adiunkta oraz w Pracowni Translacji.

II. OCENA OSIĄGNIĘĆ NAUKOWO-BADAWCZYCH HABILITANTKI

1. Artykuły naukowe w czasopismach i rozdziały w monografiach

Dr M. Filar informuje w autoreferacie (zał. nr 3, s. 2; zestawienie liczbowe publikacji w zał. nr 5, s. 1), że Jej zainteresowania badawcze wykrystalizowały się już stosunkowo wcześnie, bo podczas studiów doktoranckich i pracy nad przygotowywaniem rozprawy doktorskiej. Na te związane z językoznawstwem kognitywnym i przekładem zainteresowania miały wpływ m.in.: udział w międzynarodowym projekcie dla doktorantów w zakresie translacji *Translation Studies Multi European Doctoral Programme* (2006) oraz uzyskanie grantu Komitetu Badań Naukowych na realizację projektu pt. *Kategoria nieokreśloności w perspektywizacji tekstu i jego przekładu – studium kognitywne* (2007). Pogłębiły się one po obronie doktoratu w pracy naukowej, w przygotowaniach do czynnego udziału w konferencjach naukowych oraz do publikacji naukowych. Te związane z referencją i kategorią nieokreśloności mają swoje odbicie bezpośrednio w przedłożonej pracy doktorskiej (a w efekcie końcowym w opublikowanej monografii), inne w artykułach naukowych, drukowanych w czasopismach punktowanych (Lista ERIH PLUS) i w formie rozdziałów w monografiach wieloautorskich lub w publikacjach zbiorowych pokonferencyjnych.

W pierwszych publikacjach po doktoracie Habilitantka kontynuuje swoje zainteresowania badaniami osadzonymi w paradygmacie kognitywnym. Tak jest w artykule 2013c, w którym przedstawia czytelnikowi referencję nieokreśloną w oparciu o kognitywną teorię języka – prace Fauconniera, Langackera i Taylora, a w szczególności jej wpływ na powstanie spójnej struktury tekstu i jego recepcji. Krótka analiza niemieckiego zaimka nieokreślonego *ein* w konceptualizacjach poszczególnych przestrzeni mentalnych Fauconniera na płaszczyźnie tekstu prowadzi do dokładniejszego zbadania relacji referencji i koreferencji, a na płaszczyźnie dyskursu jego semantycznej roli w zlokalizowanej przestrzeni mentalnej. Rodzajnik nieokreślony *ein* staje się obiektem badawczym w artykule *Der Artikel „ein" und sein Bedeutungspotenzial – eine kognitive Studie* (2013d), w którym skupia się we wstępie na potencjale semantycznym rodzajnika *ein*, sygnalizującym ogólnie w zdaniu nieokreśloność, a następnie przechodzi do jego analizy na gruncie kognitywnej teorii języka na przykładzie tekstu prasowego. Przeprowadzona analiza pokazuje również inne cechy tego rodzajnika w zależności od intencji konceptualizatora. Należy do nich m.in. określanie relacji między perspektywą obserwacji a perspektywą interpretacji w konstruowaniu sceny. Habilitantka, zainspirowana badaniami Martina Haspelmatha (1997) - jego *Implicational Map* - powraca w artykule 2015a do zaimków nieokreślonych w aspekcie typologicznym. We wstępie do artykułu określa funkcje semantyczne zaimków w języku polskim i niemieckim (w dyskusji również w przykładach angielskich), a następnie zestawia niemieckie i polskie zaimki według Haspelmatha (1997) i Zifonun (2007) i dokonuje analizy funkcjonalnej, wskazując na ich podobieństwa i różnice w ich semantyce.

W drugim zakresie zainteresowań badawczych prowadzony dyskurs oscylował wokół zagadnień związanych z metaforą. Interesujący artykuł 2016a prezentuje metafory języka specjalistycznego gospodarki na przykładzie złożeń terminologicznych. Autorka rozstrzyga na wstępie tekstu zagadnienie fachowości w języku i jego językowych reprezentacji. Definiuje za pracami znanych polskich i niemieckich badaczy (Lukszyn/Zmarzel, Berdychowska, S. Grucza, Bąk, Roelcke i in.) pojęcia *termin*, *pseudotermin* i *quasi-termin*, określa ich charakterystykę stylistyczną i potencjał semantyczny. Następnie poszerza pojmowanie metafory jako fenomenu semantyczno-konceptualnego, widzianego poprzez optykę semantyki kognitywnej (Schwarz, Schwarz-Friesel, Schwarz/Chur i Schwarz-Friesel/Skirl). Jednym z istotnych celów badawczych tego artykułu jest uchwycenie różnic semantycznych między złożeniami istniejących terminów w języku specjalistycznym a powstałymi nowymi terminami – neologizmami fachowymi i ich modyfikacjami jak i roli metafory w tworzeniu relacji semantycznych w powstałych złożeniach. Na przykładzie niemieckich tekstów z zakresu gospodarki z czasu dyskusji nad kryzysem euro (2010-2012) przeprowadza analizę recepcji wybranych złożeń terminologicznych, bazujących na konwencjonalnych i nowych kreatywnych metaforach. Wyniki analizy wskazują na pewne trudności w interpretacji tych ostatnich, będących konglomeratem podstawowego znaczenia składników złożenia, indywidualnej wiedzy recypienta jak i uwarunkowań pragmatycznych. Natomiast funkcje komunikacyjne metafor konwencjonalnych Habilitantka prezentuje w artykule 2017c. Tutaj wskazuje na różne opcje badawcze również w paradygmacie kognitywnym w podejściu modularnym i holistycznym. Celem artykułu jest „... przybliżenie badań nad recepcją metafor prowadzonych w oparciu o założenia semantyki M. Schwarz (2008) na tle pozostałych koncepcji ..." (s. 10) i przeprowadzenie analizy metafor w dyskursie migracyjnym. Punkt ciężkości analizy stanowią metafory konwencjonalne i kreatywne i ich funkcja komunikacyjna w tekście. Analiza semantyczno-pragmatyczna jest dwustopniowa, w pierwszej części określone zostały funkcje perspektywizująca i oceniająca metafor konwencjonalnych i kreatywnych oraz ich wykładniki językowe na płaszczyźnie tekstu, w drugiej – metafory nowatorskie w wypowiedziach prasowych (2015-2016) polityków niemieckich w debatach na temat kryzysu migracyjnego w Europie. Habilitantka

wyróżnia na podstawie analizy kilka grup metafor z ich semantyczno-pragmatyczną konceptualizacją (odwołujące się do katastrof natury, walki zbrojnej/wojny, transportu i techniki, emocji związanych z kryzysem migracyjnym) i w podpunkcie 2.2. artykułu przedstawia metafory kreatywne i ich skuteczność komunikacyjną, które mogą doprowadzić niekiedy do nieprozumień w wypowiedziach polityków i są komunikacyjnie nieskuteczne. Cenne wnioski końcowe odnoszące się nie tylko do zastosowania semantyki kognitywnej M. Schwarz w badaniach nad metaforą, mogą znaleźć zastosowanie, moim zdaniem, w dydaktyce akademickiej na zajęciach z lingwistyki tekstu, warsztatach dla dziennikarzy, a w swojej warstwie pragmatycznej w pracy *tekściarzy*, np. tekstów reklamowych (granice semantyczne w recepcji metafor). Ostatnie badania dotyczące związków frazeologicznych i metafor zamieściła Habilitantka w publikacji zgłoszonej (i potwierdzonej przez redakcję) do druku w czasopiśmie punktowanym *Studia Germanica Gedanensia* nt. *Stereotype von Polen im deutschen Weltbild des 19. Jahrhunderts – eine ethnolinguistische Studie*, w której rekonstruuje i analizuje związki frazeologiczne i metafory odnoszące się do stereotypów na temat Polski i Polaków w niemieckim obrazie świata XIX wieku. Materiałem językowym są dawne źródła leksykograficzne oraz niemiecki korpus tekstów dziewiętnastowiecznych.
Trzeci zakres zainteresowań naukowo-badawczych dr M. Filar dotyczy zastosowań kognitywnej teorii języka w dydaktyce tłumaczenia pisemnego. W artykule 2016b mamy do czynienia z interesującym problemem przekładu złożeń i związków frazeologicznych w tekstach jako zadania tłumaczeniowego. We wstępie omówione zostały struktury złożeń i ich potencjał znaczeniowy. Autorka bazuje na pracach Tabakowskiej i Langackera, u którego znaczenie jest jednostką dynamiczną, tożsamą z konceptualizacją, konstruowaną każdorazowo na potrzeby określonej sytuacji komunikacyjnej. Zadaniem tłumacza jest szukanie ekwiwalencji na poziomie obrazowania (Tabakowska 2001a). Celem artykułu jest analiza złożeń okazjonalnych (wg. podziału Schwarz/Chur) w tekście wyjściowym i ich odpowiedników w tekście docelowym. Materiałem do analizy jest interesujący translatorsko tekst prasowy *Grauer Markt*. Przekłady wykonane zostały przez studentów w ramach warsztatów tłumaczeniowych. Już sam tytuł tekstu cechuje wieloznaczność semantyczna, do wyjaśnienia której Habilitantka stosuje analizę kognitywną. Odnosi się to również m.in. do takich złożeń jak *gutbezahlte Kurzeinsätze*, *Rentner-Pools*, *Nachwuchsprobleme* (w kontekście tego konkretnego tekstu) czy *zum alten Eisen gehören*. Analiza jest ciekawa poznawczo, pozwala spojrzeć na zadanie tłumaczeniowe od strony konceptualizacji i rekonceptualizacji w procesie decyzyjnym młodego tłumacza. Kognitywny sposób analizy tekstu to jedna z opcji szukania ekwiwalentu w tekście docelowym. Skorzystać może z niej dydaktyka przekładu. Kolejnym artykułem dokumentującym zainteresowania badawcze Habilitantki odnośnie do zastosowania kognitywnej teorii języka w dydaktyce tłumaczenia pisemnego jest artykuł *Kognitywny model analizy tekstu w dydaktyce przekładu pisemnego – kształcenie kreatywnego rozumienia u początkujących tłumaczy* (2016c). We wstępie Autorka odwołuje się do pierwszych prób zastosowania kognitywnej teorii języka w przekładzie do pracy Hejwowskiego (2004) i jego kognitywno-komunikacyjnego podejścia w przekładzie oraz do wielu innych badaczy-kognitywistów i przekładoznawców, w tym niemieckich (Kußmaul 1997, 2007) oraz polskich (Kubaszczyk 2000, F. Grucza 1999 i in.) i podkreśla rolę zastosowania paradygmatu kognitywnego w procesie tłumaczenia, znaczenia sensu w tłumaczeniu, „kreatywnego myślenia językowego" jak i kreatywnego charakteru pracy tłumacza oraz kompetencji translacyjnych tłumacza (Małgorzewicz 2012, 2013, 2014; Żmudzki 2013) i stawia pytanie „[...], która z prezentowanych koncepcji badawczych może stać się skutecznym i najbardziej przystępnym narzędziem w kształceniu umiejętności kreatywnego rozumienia dla celów przekładu nie tylko z punktu widzenia tłumacza-nauczyciela, ale także z punktu widzenia uczącego się" (s. 179). W zapowiedzianej analizie tekstu Autorka zamierza dowieść, że jest nią gramatyka kognitywna Langackera. Celem jest

przedstawienie „uproszczonego modelu analizy tekstu pod kątem przekładu" (s. 179). Podłożem teoretycznym wspomnianego modelu są ujęcia przekładu przez Langackera (2005, 2009), Kubaszczyk (2000), Hejwowskiego (2004) i Tabakowską (2001). W części artykułu *Analiza kognitywna tekstu prasowego pod kątem przekładu* Habilitantka przyjmuje rozróżnienie pojęcia globalnego i pojęć szczegółowych Kubaszczyk (2000). Do analizy Autorka wybrała ponownie tekst *Grauer Markt* (i jego tłumaczenia wykonane przez studentów studiów II stopnia – skąd ta zmiana autorów tych samych przykładów?), który/które wykorzystała już wcześniej do analizy złożeń w powyżej opisanym artykule 2016b. Jest to niefortunny dobór tekstu – i tu rodzi się uwaga krytyczna recenzującego, ponieważ większość analizowanych złożeń musiała, w tej sytuacji, zostać powtórzona. I choć analiza w tym tekście jest poszerzona o dwa przykłady (*beschwören*, *einkaufen*), to jednak opisy procesu przekładu pozostałych nie uległy, niestety, zmianie. Powstaje zatem pytanie po lekturze tego artykułu, która z analiz jest trafniejsza dla dydaktyki i praktyki przekładu?
Do tego kręgu zainteresowań badawczych zaliczyć należy dwie następne publikacje 2015b oraz 2018b, które łączy jedno z ważniejszych pojęć niezbędnych do powstania jakościowo wartościowego tłumaczenia - *kreatywność*. W pierwszej z nich dr M. Filar przedstawia analizę obrazowania w przekładach wiersza W. Szymborskiej „Świat umieliśmy kiedyś ...", a zagadnienie kreatywności odnosi się do przekładu artystycznego, konkretnie do dosłowności wzgl. niedosłowności rozwiązań translatorskich tłumacza. Tekst wiersza przetłumaczony został przez dwojga tłumaczy niezależnie od siebie, Juttę Janke i Karla Dedeciusa, a pytanie, jakie stawia Habilitantka we wstępie do analizy dotyczy decyzji tłumacza w zakresie treści i w warstwie językowej tekstu (kreatywność) i obrazowania poprzez wybór ekwiwalentów dosłownych i niedosłownych w tekście docelowym. W części teoretycznej przywołuje prace J. Levý'ego (1963), P. Kußmaula (2007 – *kreatives Verstehen* i *kreatives sprachliches Denken*), Langackera (1995, 2005 – kognitywna koncepcja znaczenia), Tabakowskiej (2001 – rekonstrukcja obrazowania) i Bartmińskiego (2007 – językowy obraz świata) dla uwypuklenia znaczenia obrazowania i doboru środków językowych przez tłumacza. Analiza przeprowadzona jest w interesujący naukowo sposób, z wieloma komentarzami odnoszącymi się do różnic użytych w danym wersie wiersza ekwiwalentów dosłownych i niedosłownych, podkreślając przy tym trafność wyboru i kreatywność tłumacza. Wnioski analizy są adekwatne do metody przeprowadzonej analizy i zasługują na implementację w dydaktyce przekładu. W ostatnim z artykułów tego kręgu tematycznego (2018b) dr M. Filar powraca do badań nad kreatywnością tłumacza w ramach paradygmatu kognitywnego i prezentuje na wstępie autorów wielu modeli opisu przekładu wskazując na model Paula Kußmaula (2007, 2015), w którym zasadniczą rolę odgrywa tzw. *kreatywne myślenie językowe*. W opisie tego modelu zwraca się uwagę na etap recepcji i działań tłumacza na płaszczyźnie makro- i mikrostruktury tekstu. Podkreśla się w tym kontekście znaczenie protokołów głośnego myślenia w analizie procesu identyfikowania problemów tłumaczeniowych, które (protokoły) są przydatne we wstępnym procesie rozumienia i interpretowania tekstu przez tłumacza. Następnie zdefiniowane zostało pojęcie semantyka ram i scen za Fillmore'm (1977) oraz przedstawiona została klasyfikacja rodzajów kreatywnego tłumaczenia. Część analityczna poświęcona jest analizie (kreatywnych) rozwiązań translatorskich tekstów prasowych i turystycznych z języka niemieckiego na polski przez studentów specjalności tłumaczeniowej. Analiza została przeprowadzona w oparciu o model Kußmaula, a jej wyniki, podsumowane we wnioskach, oddają wysoką wartość implementacyjną tekstu w pracy dydaktycznej z tłumaczami-adeptami.
Załączone do dokumentacji publikacje dają pogląd co do sprawności warsztatu naukowego Habilitantki. Są one spójne tematycznie i treściowo. Prace charakteryzuje dobry, zwięzły styl naukowy z właściwą argumentacją dla prezentowanych treści. Świadczą one również o oczytaniu Habilitantki w literaturze przedmiotu, swobodzie w poruszaniu się w przestrzeni

kognitywnych teorii języka. Są one wartościowe naukowo i należy włączyć je do całego dorobku naukowego Habilitantki.

2. Monografie

Kategoria nieokreśloności w perspektywizacji tekstu i jego przekładu. Studium kognitywne, Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego. Prace monograficzne 701. Kraków 2014, 222 s.

Już we wstępie do monografii Habilitantka określa zasadniczy cel monografii, a mianowicie zbadanie kategorii nieokreśloności w paradygmacie kognitywnym i stwierdzenie, jakie relacje zachodzą między kategorią nieokreśloności a perspektywizacją w tekście. Zawiera również istotne dla realizacji tego projektu pytania badawcze (s. 7) dotyczące: 1. Roli perspektywy w kształtowaniu znaczenia; 2. Opisu kategorii nieokreśloności w kognitywnych ujęciach języka; 3. Związków między kategorią nieokreśloności a sposobem perspektywizacji w tekście oraz 4. Perspektywizacji w oryginale vs. perspektywizacja w przekładzie ze względu na różnice znaczeniowe korelatów nieokreśloności w języku polskim i niemieckim. Dobrze skonstruowana monografia zawiera poza wstępem pięć zasadniczych rozdziałów z podsumowaniem i wnioskami oraz właściwie dobraną bibliografią. W części teoretycznej Autorka zapoznaje czytelnika ze stanem badań nad kategorią określoności i nieokreśloności w pracach naukowców różnych dyscyplin językoznawczych i nurtów badawczych w odniesieniu do języka polskiego oraz innych języków jak i w teorii przekładu. Następnie dokonuje przeglądu i analizuje szczegółowo modele gramatyczne i semantyczne kategorii (nie)określoności celem pokazania podobieństw i różnic między wybranymi modelami. Oddzielny podrozdział poświęcony jest rozważaniom nad kategorią (nie)określoności w lingwistyce tekstu. Dla dalszych analiz w niniejszej monografii istotne jest przedstawienie kategorii (nie)określoności w studiach konfrontatywnych polsko-niemieckich, w szczególności odnośnie do jej wykładników językowych w tej parze języków. Rozdział pierwszy zamykają podrozdziały obejmujące badania nad wartością stylistyczną kategorii (nie)określoności w tekstach literackich i nad trudnościami translatorskimi w jej przekładzie, które dopełniają wszechstronne i wielopłaszczyznowe zdefiniowanie kategorii (nie)określoności. Rozdział drugi daje podstawy teoretyczne dla kognitywnej analizy tekstu i przekładu. Omawia w nim założenia kognitywnej teorii języka w ramach gramatyki kognitywnej Langackera oraz Taylora, a także w ramach teorii przestrzeni mentalnych Fauconniera. Znajdujemy w nim również dwa nowe postulaty kognitywnej teorii języka dotyczące znaczenia w dyskursie (subiektywistyczna i encyklopedyczna koncepcja znaczenia) jak i jego dynamicznego charakteru. Rozdział przybliża czytelnikowi znaczenie przestrzeni mentalnych Fauconniera w opisie dyskursu i definiuje ich kluczowe pojęcia, m.in. siatkę przestrzeni mentalnych, konektory i zasadę dostępu, amalgamaty i in. Habilitantka wprowadza do dyskusji również zagadnienia perspektywy i perspektywizacji w dyskursie, ważnych dla procesów konstruowania znaczenia. Przedstawia jednocześnie postulaty polskich naukowców dotyczące rozszerzenia rozpatrywania perspektywy o kontekst antropologiczno-kulturowym. Łączy jednocześnie subiektywistyczną koncepcję znaczenia z przekładem i jej wykładni m. in. z takimi zagadnieniami jak ekwiwalencja, granice przekładalności, obrazowanie w tekście wyjściowym i w tekście przekładu i in. Kluczowym rozdziałem jest rozdział trzeci *Kategoria określoności i nieokreśloności w różnych ujęciach kognitywnych*, w którym dr M. Filar opisuje badaną kategorię i wprowadza pojęcie referencji w tekście, w tym referencji nieokreślonej wraz z jej leksykalnymi wykładnikami. Szczegółowo opisaną referencję nieokreśloną poddaje w rozdziale czwartym analizie, celem zbadania związków między referencją nieokreśloną a perspektywą w tekście. Ważnymi aspektami tej analizy są

m.in. relacje między badaną kategorią a punktem widzenia w tekście, dynamika przedstawienia treści czy sposoby perspektywizacji w tekście i in. Analiza opiera się na materiałach językowych zaczerpniętych z funkcjonalnie różnych tekstów polskich i niemieckich. Jakie role odgrywa referencja nieokreślona w perspektywizacji tekstu i jego przekładu analizuje Habilitantka w rozdziale piątym. Włączenie perspektywizacji wewnątrztekstowej do zadań translacyjnych tłumacza ma znaczenie już w pierwszej fazie realizacji tego zadania, gdzie tłumacz rozpoznaje sposób perspektywizacji w tekście wyjściowym i dąży w swoim działaniu do wyboru właściwych środków językowych w tekście docelowym, aby możliwie najdokładniej oddać w nim perspektywizację oryginału. W rozdziale tym Autorka analizuje teksty i ich przekłady, aby zbadać wzajemne relacje między referencją nieokreśloną a perspektywą jak również zmian perspektywizacji w kontekście różnic językowych korelatów nieokreśloności w języku oryginału i przekładu. Materiałem analiz są teksty poetyckie (wiersze W. Szymborskiej) i ich przekłady na język niemiecki dokonane przez Karla Dedeciusa. Interesujące poznawczo jest również włączenie do analizy perspektywizacji teorii empatii i teorii amalgamatów konceptualnych w ujęciu J. Płuciennika (2004). Podsumowanie z przejrzyście sformułowanymi wnioskami są adekwatne do treści teoretycznych rozdziałów i podrozdziałów oraz wyników przeprowadzonych metodologicznie analiz. Dużą zaletą monografii jest sposób prowadzenia w niej dyskusji nad zagadnieniami kognitywnej teorii języka z różnorodnej perspektywy badawczej i włączania jej koncepcji do pragmatycznych analiz tekstu i dyskursu. Habilitantka doskonale radzi sobie z materią teoretyczną, prowadzi wywód w oparciu o bogatą i zróżnicowaną literaturę przedmiotu, nie zapominając przy tym o polskich badaczach zagadnień kognicji języka. Komentarze są zwarte treściowo, struktura pracy uporządkowana, widoczna jest dynamika tekstu w każdej jego części. Praca jest dojrzała naukowo, a wyniki wielu zawartych w niej analiz znajdą zastosowanie w dalszych interdyscyplinarnych badaniach. Praca zasługuje na implementację nie tylko w teorii i praktyce przekładu, ale i w dydaktyce przekładu.

3. Pozostała aktywność naukowa Habilitantki

a) Wygłoszenie referatów na międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych

Dr M. Filar, posiada interesujący dorobek naukowy w postaci publikacji artykułów naukowych, monografii oraz osiągnięcia naukowego. Zaliczyć do niego należy niewątpliwie Jej aktywność konferencyjną, ponieważ po uzyskaniu stopnia doktora wygłosiła referaty naukowe na 11 międzynarodowych oraz 3 krajowych konferencjach. Tematyka wygłoszonych referatów odpowiadała opisanym powyżej kręgom naukowo-badawczym Habilitantki.

Habilitantka współorganizowała z pracownikami Uniwersytetu Warszawskiego oraz Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie ogólnopolską konferencję Polskiego Towarzystwa Lingwistyki Stosowanej *Lingwistyka stosowana i jej horyzonty poznawcze* (2015); ponadto międzynarodową konferencję naukową *Was man alles nicht sagen muss. Kurztexte und multimodale Kurzformen im öffentlichen Raum* (2019), która odbyła się w Uniwersytecie Jagiellońskim.

Fakt publikowania artykułów naukowych w czasopismach i monografiach zbiorowych oraz wygłaszania referatów na konferencja krajowych i międzynarodowych świadczy o tym, że Habilitantka jest otwarta na współpracę z międzynarodowym i krajowym środowiskiem naukowym.

b) Redakcje monografii

W tym zakresie działalności naukowej Habilitantka informuje o dwóch współredakcjach monografii niemieckojęzycznej w ramach serii *Perspektivenwechsel* dla wydawnictwa

Weidler Buchverlag w Berlinie, w roku 2013 (*Anwendungsorientierte Darstellungen zur Germanistik. Modelle und Strukturen* – tom 2) i 2017 (*Historische und kulturwissenschaftliche Untersuchungen zum Schweigen. Phänomene des Schweigens unter historischer Perspektive* - tom 5). Zanotować należy również trzy współredakcje czasopisma *Lingwistyka Stosowana* (nr 14 3/2015; nr 15 4/2015; nr 16 1/2016).

c) Recenzje naukowe

Do dorobku naukowego Habilitantki zaliczam również dwie recenzje naukowe do następujących pozycji wydawniczych:

1. Paweł Bąk *Euphemismen des Wirtschaftsdeutschen aus der Sicht der anthropozentrischen Linguistik.* Peter Lang Verlag. Frankfurt am Main 2012. [W:] Lingwistyka Stosowana. Przegląd. Tom 14: 3/2015, 129-132.
2. Monika Schwarz *Einführung in die Kognitive Linguistik.* A. Francke Verlag. Tübingen und Basel 2008. [W:] Studien zur Angewandten Germanistik II. Gdańsk 2010, 448-450.

Teksty oddają styl i charakter gatunku recenzja naukowa, są napisane dobrym stylem z komentarzami naukowymi. Opublikowane zostały w czasopismach z listy B MNiSW.

III. OSIĄGNIĘCIE NAUKOWE

Zgodnie z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.).

„Kognitywne badania nad semantyką tekstu z perspektywy angloamerykańskiej i z perspektywy germanistycznej – od referencji po strukturę informacyjną w tekście" – cykl tematyczny wchodzący w skład całościowego dorobku naukowego w formie artykułów naukowych z okresu lat 2012 – 2017.

Zgodnie z informacją zawartą w autoreferacie oraz przedłożonymi dokumentami pani dr Magdalena Filar zgłosiła na podstawie zapisów art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.) osiągnięcie naukowe w postaci ośmiu artykułów naukowych, składających się na cykl tematyczny *„Kognitywne badania nad semantyką tekstu z perspektywy angloamerykańskiej i z perspektywy germanistycznej – od referencji po strukturę informacyjną w tekście"* - wchodzący w skład Jej całościowego dorobku naukowego, z następującymi danymi bibliograficznymi:

Artykuły 1 – 8 (zał. nr 3, s. 3-4)

Zgłoszone artykuły zamieszczone są w czasopiśmie naukowym oraz monografiach wieloautorskich w polskich i zagranicznych wydawnictwach. Każda z prac została oceniona przez polskich bądź zagranicznych recenzentów; ich różna objętość wynika, zapewne, z wytycznych poszczególnych redakcji, część z nich została opublikowana w formie zapisu elektronicznego z cyfrowymi identyfikatorami DOI oraz URL, a więc z szerokim dostępem czytelniczym i promocją nauki polskiej.

Pierwsze trzy artykuły wchodzą w ramę rozdziału I, zatytułowanego *Zagadnienia ogólne – terminologia, rozważania teoretyczne*, dwa następne tworzą rozdział drugi *Referencja, referowanie w tekście w teorii przestrzeni mentalnych Gilles'a Fauconniera*, a artykuły 7 - 8 zamykają cykl tematyczny rozdziałem III *Perspektywizacja i wartościowanie oraz ich wykładniki językowe w tekście.*

Problematyka zawarta w tytule pierwszego artykułu sygnalizuje cele pierwszego rozdziału cyklu – zapoznanie czytelnika z terminologią w językoznawstwie kognitywnym w opozycji do ogólnie stosowanej terminologii semantycznej językoznawstwa tradycyjnego - w tle rozważań są prace głównie Langackera, Taylora i Fauconniera. Autorka podkreśla na wstępie

istotne elementy świadczące o interdyscyplinarności językoznawstwa kognitywnego, m.in. w zetknięciu z takimi naukami jak filozofia czy psychologia oraz jego paradygmat badawczy. Zaczerpnięcie terminologii z psychologii postaci (zainicjowana pracą M. Wertheimera z 1912 roku) ilustruje na przykładzie terminu *profilu/profilowanie*, który definiuje za Langackerem (2005a) i zestawia ze znanymi pojęciami dotychczasowej terminologii semantycznej *referent* i *desygnat*, wskazując na szersze znaczenie terminu *profil* – dotyczy zarówno rzeczy jak i relacji oraz odnosi się do obiektów mentalnych. W kolejnej części rozdziału Habilitantka analizuje pojęcie *referencji* na podstawie prac Fauconniera (jako 'zdolność ludzkiego umysłu do lokowania obiektów mentalnych w odpowiednich obszarach naszego umysłu' w *przestrzeniach mentalnych*) oraz prac Taylora, jako pojęcia istniejącego już w terminologii semantycznej, wskazując jednocześnie na istnienie tego terminu już w pracach Topolińskiej (1984), rozumianego jako *referencja*, *charakterystyka referencyjna* lub *wyznaczoność*. Za cytatem z późniejszej pracy Langackera (2008) o niekonsekwentnym stosowaniu terminu referencji zasygnalizowany zostaje problem wielości terminologicznej w przypadku stosowania różnych terminów dotyczących tego samego zjawiska lub stosowanie jednego terminu na określenie różnych zjawisk na płaszczyźnie mentalnej i językowej. W jasno sprecyzowanych wnioskach Habilitantka wskazuje na to, że często brak jest precyzji w użyciu terminów pochodzących z terminologii psychologicznej jak i z istniejącej już terminologii językoznawczej, oraz że wielość różnorodnie stosowanych terminów może prowadzić do błędów merytorycznych, rozumianych przez czytelnika jako utrudnienie pracy badacza. W tym kontekście postuluje usystematyzowanie tych rozbieżności np. w formie tezaurusa terminologicznego: pojęcia z językoznawstwa kognitywnego stosowanych przez różnych badaczy w odniesieniu do istniejącej już terminologii semantycznej i pragmatycznej.
Kontynuację rozważań odnoszących się do kontrastów terminologicznych w wybranych koncepcjach kognitywnych znajdujemy w następnym artykule cyklu *Kognitywne badania nad semantyką tekstu z perspektywy angloamerykańskiej i z perspektywy germanistycznej*. Habilitantka zwraca uwagę na wieloznaczność samego terminu *językoznawstwo kognitywne*, również i z tego powodu, że w przestrzeni tego paradygmatu istnieje różnorodność terminologiczna, która wymaga często doprecyzowań w zależności od obranej koncepcji badań. W pracach angloamerykańskich znajdujemy najczęściej odniesienia do gramatyki i semantyki kognitywnej R. Langackera i J.R. Taylora, a w badaniach germanistycznych jest on stosowany na określenie semantyki modularnej (aktualnie w badaniach M. Schwarz i M. Schwarz-Friesel) oraz w zakresie kognitywnej lingwistyki tekstu (A. Beaugrande/W. Dressler, T. van Dijk czy M. Scherner i in.). Na tym tle Habilitantka formułuje problem badawczy, który odniesie się do przedstawienia elementów wspólnych i różnic w kognitywnych badaniach nad tekstem w obu tradycjach badawczych. Zaprezentowane zostały z powodzeniem badania niemieckiej językoznawczyni, Moniki Schwarz, która wprowadza rozróżnienie terminologiczne na podejście holistyczne i modularne, mające swoje odpowiedniki w badaniach angloamerykańskich w terminach *integralny* i *jednolity/uniwersalny*. Habilitantka analizując oba podejścia różnicuje je również na gruncie semantyki. Stwierdza również, że różnice między obydwoma podejściami dotyczą także badań nad tekstem i dyskursem. Tym zagadnieniom poświęcone są następne dwa podrozdziały, odnoszące się do struktury dyskursu w obu nurtach badawczych, przede wszystkim do konstruowania i rozwijania znaczenia w dyskursie oraz do dynamiki referencyjnej i roli anafory wraz z jej wykładnikami językowymi. Punktem wyjścia dla powyższych analiz jest definicja dyskursu R. Langackera (2005). Dla podsumowania części angloamerykańskiej Habilitantka przywołuje zasady konstruowania koherentnego dyskursu Langeckera (2001), mające – mimo swojego ogólnego charakteru, znaczenie dla koherencji i struktury informacyjnej tekstu.

W równie rzeczowy i usystematyzowany sposób Habilitantka przedstawia strukturę tekstu w podejściu kognitywno-funkcjonalnym w badaniach germanistycznych, charakteryzującym się włączeniem do konstruowania znaczenia i struktury tekstu perspektywy odbiorcy w procesie recepcji. W oparciu o literaturę przedmiotu niemieckich autorów (Schwarz, Schwarz-Friesel, Consten) przedstawiono dynamikę referencyjną jako główną cechę mentalnego modelu tekstu oraz postulat M. Schwarz wprowadzenia do analizy struktury informacyjnej tekstu pojęcia skalarności. Następnym, kluczowym zagadnieniem dla ocenianego artykułu, jest anafora w badaniach angloamerykańskich i germanistycznych. Celem analizy fenomenu anafory jest ustalenie podobieństw i różnic w eksplikowaniu wyrażeń anaforycznych, określenie ich rodzajów i wykładników w języku polskim i niemieckim. Analiza anafory zaimkowej przeprowadzona została w oparciu o gramatykę kognitywną R. Langackera z wieloma odniesieniami do K. van Hoek (model analizy wyrażeń anaforycznych – punkty odniesienia). W dalszej części analizy Habilitantka przedstawia anaforę w badaniach germanistycznych w podejściu kognitywno-funkcjonalnym na przykładzie zaproponowanego przez M. Schwarz, (Schwarz-Friesel, Consten) wielopłaszczyznowego modelu *Drei-Ebenen-Modell* recepcji anafory oraz wyróżnionych w badaniach analiz anafor właściwych, skojarzeniowych i złożonych. Habilitantka rekapituluje podobieństwa i różnice w badaniach reprezentantów nurtu holistycznego i kognitywno-funkcjonalnego oraz wskazuje na potrzebę dogłębniejszych badań nad semantyką tekstu w obrębie struktury informacyjnej i jej dynamiki w tekście.
Odniesienia do tych zagadnień zawiera ostatni z tekstów tego rozdziału, w formie recenzji naukowej z tytułem *Nowe badania nad strukturą informacyjną i illokucyjną tekstu i dyskursu* (2018a). W krótkim wprowadzeniu Habilitantka wskazuje na korzenie badań nad strukturą informacyjną oraz tematyczno-rematyczną zdania, a następnie i tekstu (dotyczące progresji tematycznej w tekście itp. – F. Daneš), w pracach Praskiego Koła Językoznawczego, głównie w aspekcie funkcjonalnym. Nawiązuje w ten sposób do badań germanistycznych w monografii wydanej przez Instytut Filologii Germańskiej URz *Informations- und Handlungsstrukturen im Text und im Diskurs* (2014)[1] z rozdziałami przedstawiającymi badania nad strukturami informacyjnymi i illokucyjnymi w tekście i w dyskursie – tematyką bliską zainteresowaniom badawczym Habilitantki. W swoim tekście Habilitantka wyszczególnia cele, jakie postawili sobie autorzy monografii, a mianowicie zaakcentowanie różnorodności czynników wpływających na strukturę informacyjną tekstu, wpisanie ich monografii w kontinuum prac badawczych do danej tematyki, w wyniku czego można wyraźniej zauważyć zmianę paradygmatów badawczych w odniesieniu do prac wcześniejszych. Poza tym podkreśla się również potrzebę implementacji tych zagadnień w dydaktyce języka niemieckiego jako obcego, w dydaktyce translacji oraz w badaniach nad tekstami specjalistycznymi i tekstami mówionymi. Tekst posiada strukturę tekstu naukowej recenzji, w której zwięźle przedstawiona została tematyka poszczególnych artykułów oraz skomentowane zostały osiągnięte wyniki analizy. Habilitantka potrafi odnieść się do prezentowanego tematu i wiązać je z swoimi zainteresowaniami w obrębie językoznawstwa kognitywnego. Korzystniejsze by było umieszczenie tego artykułu jako ostatniego w cyklu, celem zasygnalizowania właśnie tych nowych badań nad strukturą informacyjną i illokucyjną tekstu i dyskursu.
Aktualność recenzji podkreśla również fakt, że tom 1 wspomnianej monografii otworzy serię wydawniczą pod tym samym tytułem, przez co stworzona zostanie możliwość szerszej platformy do dyskusji nad tekstem i dyskursem.
Rozdział II zatytułowany *Referencja, referowanie w tekście w teorii przestrzeni mentalnych Gilles'a Fauconniera* otwiera artykuł *Die pragmatische Ambiguität in der Theorie der Mentalräume von Gilles Fauconnier*, którego struktura jest przejrzysta i oparta o podstawy

[1] Wierzbicka, Mariola/Nycz, Krzysztof/Jaremkiewicz-Kwiatkowska, Anna (red.) (2014): *Informations- und Handlungsstrukturen im Text und im Diskurs*. Tom 1 i 2. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

teorii przestrzeni mentalnych Gilles'a Fauconniera – opisanych przez Habilitantkę już we wstępie tekstu. Należą do nich w pierwszym rzędzie struktury znaczenia jako konceptualizacje, odnoszące się tylko pośrednio do rzeczywistości, które konstruowane są każdorazowo na nowo na określonym etapie dyskursu dla celów danego dyskursu, następnie pragmatyczny kontekst, zawierający w aspekcie kognitywnym kontekst sytuacyjny, językowy i społeczny, jak również encyklopedyczna wiedza partnerów dyskursu. Przestrzenie mentalne stanowią podstawową jednostkę w procesie konstruowania znaczenia i tworzą obiekt dociekań badawczych Habilitantki, a szczegóły ich charakterystyki wynikają z opisu typologii; ich hierarchiczność w siatce przestrzeni jak również przepływ informacji między przestrzeniami mentalnymi przedstawia analizując z przykładami zasadę dostępu. Na tej podstawie wymienia za Fauconnierem środki gramatyczne w zdaniu, sygnalizujące określone rodzaje informacji. Podrozdział 2 wprowadza rozbudowaną analizę wieloznaczności pragmatycznej w zależności od występowania określonych/nieokreślonych grup nominalnych oraz na płaszczyźnie tekstu.

Artykuł *Textreferenz aus der Sicht der Theorie der Mentalräume von Gilles Fauconnier* ma na celu poszerzenie oglądu referencji na płaszczyźnie dyskursu poprzez zastosowanie analizy funkcjonalnej jego struktury w ramach teorii przestrzeni mentalnych G. Fauconniera. Realizację zamierzonego celu Habilitantka poprzedza krótkim naświetleniem angloamerykańskiej i germanistycznej sytuacji badawczej w ramach kognitywnego paradygmatu, która w przypadku tej pierwszej oznaczała podejście zmierzające w kierunku prowadzenia badań nad znajomością języka jako części ludzkiej kognicji, natomiast druga koncentrowała się na badaniach kognitywnego wymiaru tekstualności. Habilitantka przedstawia w dyskusji teoretyczne podstawy obu stanowisk i przywołuje szereg reprezentatywnych prac takich autorów jak Heinemann/Heinemann (2002) z tzw. *kognitywnym podejściem* w badaniach w lingwistyce tekstu, de Beaugrande/Dressler (1981) - tekst jako wynik procesów mentalnych, ale i rozumienie tekstu w modelu *Text-Welt-Modell*, wymienianą wcześniej M. Schwarz (2000) w kontekście analizy rozumienia anafor w tekstach prasowych, jak również badania Antosa (2009) z konstytutywną funkcją wiedzy tekstów i wielu innych. Natomiast po stronie angloamerykańskiej Habilitantka podkreśla prowadzenia badań w ramach Lingwistyki Kognitywnej, dyscypliny heterogenicznej, zajmującej się m.in. tematyką znaczeń w dyskursie. Wskazuje się tu głównie na prace Langackera (2005, 2008), van Hoek (2007), Fauconniera (różne okresy badawcze), Fauconnier/Sweetser (1996) czy Sanders/Spooren (2007). Bazując na definicji dyskursu Langackera (2008) jako *usage event* przywołuje definicje dyskursu u Fauconniera, opartej na konstruowaniu znaczenia w dyskursie oraz koncentrującej się na przestrzeniach mentalnych i tworzeniu ich siatek w tekście dyskursu, co znajdzie swoje potwierdzenie w dalszej części artykułu w kontekście typologii przestrzeni mentalnych Fauconniera oraz roli konektorów w ich łączeniu w strukturze dyskursu. W rozbudowanym podrozdziale 3. dr M. Filar powraca do problematyki *referencji* w dyskursie w ramach badań nad przestrzeniami mentalnymi Fauconniera. Przedstawiając stanowisko Fauconniera/Sweetser (1996) wskazuje na podział relacji koreferencyjnych na cztery typy: regularnych relacji koreferencji, typ z wieloma koreferencjami, koreferencji podzielonych oraz zakłóceń koreferencji. W analizie widać wyraźnie podnoszenie stopnia złożoności struktury referencyjnej dyskursu, począwszy od anaforycznej funkcji konektorów tożsamości poprzez występowanie siatek wielu przestrzeni mentalnych (odnoszących się do świata rzeczywistego i hipotetycznego w procesie konceptualizacji) z kilkoma relacjami koreferencyjnymi ze zdaniami wieloznacznymi w tekstach autentycznych, z określonymi i nieokreślonymi frazami nominalnymi. Zastosowane przykłady pozwalają czytelnikowi na śledzenie relacji koreferencji w paralelnym ich przebiegu, konceptualizacji nie tylko z przestrzeni bazowej ale i przestrzeni mentalnej głównej postaci tekstu i zmiany perspektywy konceptualizacji. Habilitantka analizuje również

przykład z zakłóceniem koreferencji, polegającej na wprowadzeniu do przestrzeni bazowej (w przykładzie wersetu z Biblii – *Księga Rut*) obiektu określonego *Rut*, który został następnie ponownie wprowadzony w trzeciej przestrzeni mentalnej z użyciem rodzajnika nieokreślonego *eine Frau*; doprowadziło to jednocześnie do zmiany perspektywy konceptualizacji. W podsumowaniu Habilitantka stwierdza, że przestrzenie mentalne G. Fauconniera umożliwiają przeprowadzenie funkcjonalnej analizy struktury dyskursu, ale jednocześnie podkreśla, że w rozbudowanych autentycznych dyskursach można napotkać na trudności z niewystarczająco precyzyjnym zdefiniowaniem kreatorów przestrzeni mentalnych; trudna jest również ich identyfikacja na płaszczyźnie tekstu.
Ostatni artykuł (2014a) drugiego rozdziału poświęcony jest w całości wyjaśnieniu istoty referencji pośredniej na płaszczyźnie zdania i dyskursu z zastosowaniem kognitywnej teorii języka. Autorka stawia sobie dwa cele badawcze: dokonać typologii referencji pośredniej i zbadać, czy jest możliwe w ramach teorii przestrzeni mentalnych Fauconniera i gramatyki kognitywnej Langackera wyjaśnienie pośredniego referowania w dyskursie poetyckim. We wstępie do artykułu Habilitantka prezentuje dwa podejścia w tradycji angloamerykańskiej i germanistycznej, modularne i holistyczne oraz zastosowanie analizy funkcjonalnej w badaniach nad strukturą dyskursu w ramach teorii przestrzeni mentalnych Fauconniera. Wprowadzone zostało również pojęcie siatek przestrzeni mentalnych na płaszczyźnie dyskursu oraz termin zasady identyfikacji/dostępu wraz z rolą konektora tożsamości. Wyjaśniając pojęcie zasady optymalizacji wskazuje się na przykłady blokady transferu informacyjnego między przestrzeniami, spowodowane nieprzystawalnością struktur przestrzeni niższego rzędu i przesyłaniem sprzecznych informacji. Przykład *Siehst du das Boot, dort auf dem See? Daneben schwimmt eine Ente* trafnie ilustruje konstrukcję referencyjną pojęcia *dominium*, w której konceptualizator wskazuje na znany obiekt jako punkt odniesienia do profilowania obiektu docelowego. Wszystkie zabiegi pojęciowe zmierzają do finalnego celu artykułu, do analizy dyskursu poetyckiego i opisania występowania w nim relacji referencyjnych. Habilitantka dokonała z powodzeniem analizy skrótu wiersza Wisławy Szymborskiej *Pożegnanie widoku* z punktu widzenia teorii przestrzeni mentalnych, przedstawiając i analizując istniejącą siatkę przestrzeni mentalnych ze skomplikowanymi treściowo strukturami. Habilitantka analizuje występujące w wierszu przestrzenie mentalne[2], komentuje konceptualizacje i skupia się na analizie w ramach gramatyki kognitywnej konstrukcji *jacyś nie my*, występującej w wierszu i będącej nietypową konstrukcją w języku polskim ze względu na połączenie zaimka nieokreślonego *jakiś* z zaimkiem osobowym *my*. W aspekcie semantycznym jest to konstrukcja z punktem referencyjnym, a samo wyrażenie *jacyś nie my* referuje na dwa różne obiekty konceptualizacji. Nietypowość tej konstrukcji polega na tym, jak słusznie dowodzi Habilitantka, że funkcję punktu referencyjnego wypełnia nie znany już obiekt, lecz obiekt nieokreślony. Dochodzi zatem do odwrócenia typowej konceptualizacji – nieokreślony bliżej obiekt umożliwia dostęp do znanego obiektu. Finalnie Habilitantka dokonuje krótkiej analizy relacji referencyjnych wyrażenia „..., *że **jacyś nie my***" w translacie dokonanym przez Karla Dedeciusa „..., dass **zwei, nicht wir**" i wskazuje na brak ekwiwalencji w translacie dla zaimka nieokreślonego *jacyś* i w konsekwencji tego użycie liczebnika *zwei*, co zmienia relacje semantyczne w tym dyskursie (analogia vs. dysanalogia). Dr M. Filar zauważa, że mamy tu do czynienia z ekwiwalentem funkcjonalnym, liczebnik *zwei* zapewnia dostęp do obiektu docelowego *nicht wir*. Nie udało się jednak oddać w translacie niekonwencjonalnego charakteru konstrukcji *jacyś nie my* (strata tłumaczeniowa). Wnioski końcowe tego artykułu korespondują z treścią całości i podkreślają przydatność zarówno teorii mentalnych przestrzeni (makrostruktura dyskursu) jak i gramatyki kognitywnej (mikrostruktura dyskursu)

[2] Habilitantka podaje jednocześnie, że dokładnej analizy semantycznej wiersza dokonała A. Libura (2006).

w lepszym doboru ekwiwalencji w działaniach tłumacza. Analiza dokonana przez Habilitantkę dowodzi tego bezspornie.
Rozdział trzeci otwiera artykuł poszerzający pole badawcze Habilitantki o potencjał semantyczny rodzajników w języku niemieckim, w kognitywnym paradygmacie. Artykuł wprowadzają informacje o znanych dotychczas funkcjach semantycznych rodzajników, poszerzone o ich rolę w koncepcji znaczenia Langackera jako indywidualnego mentalnego doświadczenia konceptualizatora, ich potencjału referencyjnego i znaczenia w funkcji kwantytatywnej. Habilitantka podejmuje udaną próbę analizy rodzajników *der* i *ein*, w której koncentruje się na ich funkcji perspektywizującej w ujęciu kognitywnym, i zmierza do odpowiedzi na pytanie, na czym polega związek między (nie)określoną referencją a perspektywą, oraz czy ten sam rodzajnik może sygnalizować różne możliwości perspektywizacji – jeśli tak, to pod jakim warunkiem. Definicję perspektywy według Langackera (1995), obejmującą m.in. takie aspekty jak relacje między podmiotem a obiektem konceptualizacji, kategorię punktu widzenia itp., uzupełnia o propozycje polskich uczonych, J. Bartmińskiego (2004, 2007) i E. Tabakowskiej (2001a, 2004), uwzględniające poszerzenie pojęcia perspektywy o treści, które sygnalizują epistemologiczne i aksjologiczne wartościowanie. W tej części analizy ważne było również rozpoznanie dwóch aspektów związanych z perspektywą obserwatora, a mianowicie subiektywna, wzgl. obiektywna konstrukcja sceny i punkt obserwacji. Tym zagadnieniom Habilitantka poświęca podrozdziały 2.1.1. oraz 2.1.2., w których wprowadza się do dyskusji argumentację E. Tabakowskiej i J. Bartmińskiego w kwestii roli konceptualizatora w subiektywnym i obiektywnym konstruowaniu sceny jak i rozszerzenia znaczenia punktu obserwacji w procesie konceptualizacji (w stosunku do *vantage point* Langackera) o punkt widzenia konceptualizatora wzbogacającego swoją obserwację o (wartościujący) komentarz. Interesująca i ważna pod względem naukowym jest obszerna analiza funkcji perspektywizującej rodzajników na płaszczyźnie tekstu. Habilitantka wskazuje również na pozostałe cele badawcze w tym artykule, odnoszące się do opisu pozycji i roli konceptualizatora w analizowanej scenie oraz kategorii punktu widzenia. Rozróżnia przy tym strategie perspektywizacyjne, takie jak: perspektywizacja ze swojego punktu widzenia, zmiana punktu widzenia oraz konceptualizacja tego samego obiektu z perspektywy wielu punktów widzenia. Należy podkreślić, że każdy z etapów analizy odnoszących się do ww. strategii jest dobrze opisany i skomentowany, materiałem badawczym są ekscerpty z tekstów literackich i humorystycznych. Analiza rodzajników *der* i *ein* w paradygmacie kognitywnym wykazała poza ich możliwościami konstruowania perspektywy, zdolność do kształtowania semantyki tekstu i wpływania na recepcję tekstu i punktu widzenia czytelnika.
Problematykę strategii perspektywizacji Habilitantka kontynuowała w ostatnim artykule przedłożonego osiągnięcia naukowego/cyklu tematycznego, w połączeniu z zagadnieniem potencjału emocjonalnego tekstu na interesującym materiale językowym w formie tytułów prasowych i wstępnych akapitach niemieckich tekstów prasowych lokalnego i krajowego formatu. We wstępnej części artykułu Habilitantka sygnalizuje jedynie historyczne zainteresowanie perspektywą w badaniach Praskiej szkoły strukturalnej i definiuje perspektywę za Langackerem jako sposób postrzegania w przedstawianiu rzeczywistości oraz za Bartmińskim/Niebrzegowską-Bartmińską, rozumianą jako perspektywę interpretacyjną. W tym kontekście wskazuje Habilitantka również na prace M. Schwarz (2008) i innych niemieckich badaczy, którzy koncentrują się w swoich badaniach na interakcji perspektywizacji i emocji, analizowanych w tekstach różnych gatunków. Teoretyczne podstawy do analizy semantycznej wstępów tekstów dr M. Filar czerpie z krytycznej lingwistyki kognitywnej M. Schwarz (*Textweltmodell*). Połączenie emocjonalizacji i perspektywizacji pozwala aktywowanie u recypienta silniejszych emocji ze względu na specyficzny charakter struktury informacji w tekście i wywoływanie określonych

wartościowań. Habilitantka zbadała środki językowe służące perspektywizacji na płaszczyźnie słowa, zdania i tekstu. W wybranych ekscerptach widać wyraźnie różnice w perspektywizacji na płaszczyźnie tekstu w przypadku opisu wydarzenia przez dziennikarza jako świadka wydarzenia (zdystansowany przekaz i przedstawianie faktów) jak i w momencie perspektywizacji jako uczestnika opisywanego wydarzenia. Strategia opowiadania przez własne doznania i zmiana perspektywy jak i punktu widzenia, a co za tym idzie zmiana wartościowania, wciąga recypienta w dynamikę tekstu w przekazie informacji. Wyniki analizy przekazane zostały w podsumowaniu artykułu w trzech interesujących wnioskach wskazujących na potencjał perspektywizacji i emocjonalizacji i ich rolę w przekazie informacji w tekście.

Wskazane przez Habilitantkę artykuły składają się na spójny cykl tematyczny. Cele badawcze przedłożonego osiągnięcia naukowego zostały jasno sprecyzowane w każdym z artykułów cyklu i realizowane konsekwentnie na wszystkich jego etapach. Artykuły odzwierciedlają tematykę językoznawczą, która osadzona jest w paradygmacie kognitywnym i odnosi się do badań nad semantyką tekstu/dyskursu z perspektywy angloamerykańskiej i z perspektywy germanistycznej. Zasięg tematyczny od referencji aż do struktury informacyjnej tekstu uwidaczniał różnice i podobieństwa obu nurtów badawczych w podstawach teoretycznych jak również w metodach analizy i interpretacji ich wyników. Choć Habilitantka konsekwentnie podsumowywała treść artykułów i wyniki przeprowadzonych analiz na zakończenie każdego z tekstów, zamieściła całościowe wnioski natury teoretycznej i metodologicznej na stronie 9. autoreferatu, odpowiadające merytorycznie treści poszczególnych artykułów. Cykl artykułów wpisuje się tematycznie w ogólny dorobek naukowy Habilitantki. Wskazane osiągnięcie naukowe jest wartościowe poznawczo i naukowo, jest również cennym przyczynkiem systematyzującym problematykę językoznawczych badań kognitywnych w aspekcie porównawczym angloamerykańskim i germanistycznym.

Moje uwagi krytyczne odnoszące się głównie do niepotrzebnych powtórzeń tekstowych i przykładowych w artykułach nie przesłaniają ogólnej, pozytywnej oceny cyklu.

IV. OCENA DOROBKU DYDAKTYCZNEGO I POPULARYZATORSKIEGO ORAZ INFORMACJA O WSPÓŁPRACY MIĘDZYNARODOWEJ

1. Ocena dorobku dydaktycznego

Pani dr M. Filar pracuje w zawodzie nauczyciela akademickiego od 2004 r., początkowo w charakterze lektora w Katedrze Językoznawstwa Niemieckiego Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie (Instytut Neofilologii), a następnie uzyskując kolejne kwalifikacje zawodowe w Instytucie Filologii Germańskiej (Zakład Językoznawstwa Germańskiego) - posiada zatem już duże doświadczenie dydaktyczne związane z prowadzeniem zajęć akademickich: ćwiczeń, wykładów i seminariów z różnych przedmiotów na I i II stopniu nauczania, tzn. począwszy od zajęć z praktycznej nauki języka niemieckiego i gramatyki opisowej języka niemieckiego, poprzez lingwistykę tekstu, językoznawstwo kognitywne, translatorykę, aż do seminariów językoznawczych na poziomie licencjackim, wykorzystując w nich, jak pisze w załączniku nr 3, swoje zainteresowania badawcze. Jest promotorem prac licencjackich (22 prace) z językoznawstwa oraz recenzentką prac licencjackich i magisterskich w obu wymienionych wyżej Uczelniach. W kontekście doświadczenia dydaktycznego należy wymienić również pracę na platformie e-learningowej i ukończenie kursów (certyfikowanych) nauczania zdalnego studentów. W zakresie kształcenia młodej kadry Habilitantka pełni funkcję promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim mgr Małgorzaty Hac *Persuasive Funktion der personenbezeichnenden Okkasionalismen in Schlagzeilen der Boulevardpresse*, (promotor zasadniczy: prof. dr hab. Zofia Berdychowska).

2. Współpraca z instytucjami, organizacjami i towarzystwami naukowymi krajowymi i zagranicznymi; udział w projektach

Dr M. Filar uczestniczyła wielokrotnie w wymianie akademickiej w ramach projektu europejskiego ERASMUS+ i odbywała krótkie pobyty badawcze w Institut für Deutsche Sprache w Mannheim (Niemcy). Również w ramach tego projektu prowadziła zajęcia dla studentów filologii germańskiej w Pädagogische Hochschule Freiburg im Breisgau (2014). W roku 2016 Habilitantka opiekowała się studentami tej uczelni oraz z Uniwersytetu we Wiedniu, którzy przebywali na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie na praktykach pedagogicznych oraz zagranicznymi wykładowcami, wizytującymi Instytut Filologii Germańskiej UJ (2017/2018 i obecnie). Umiędzynarodowienie swojej działalności naukowej dr M. Filar legitymuje również członkostwem w krakowskim zespole międzynarodowej sieci badawczej *LingCat-Categories, Categorisation*, utworzonego w 2019 r. przez Uniwersytet Sorbonne Nouvelle w Paryżu, Uniwersytet w Passau oraz Uniwersytet Jagielloński. Nie bez znaczenia jest także współpraca publikacyjna w monografiach w ramach międzynarodowych serii: *Studien zur Text- und Diskursforschung* i *Danziger Beiträge zur Germanistik* (Peter Lang Verlag) oraz *Perspektivenwechsel* (Weidler Buchverlag Berlin).

Dr M. Filar jest członkiem trzech towarzystw naukowych: Krakowskiego Towarzystwa Popularyzowania Wiedzy o Języku i Komunikacji Tertium (od 2006 r.), Stowarzyszenia Germanistów Polskich (od 2013 r.) oraz Polskiego Towarzystwa Lingwistyki Stosowanej (od 2015 r.).

3. Działalność w zakresie popularyzacji nauki oraz działalność organizatorska

W zakresie popularyzacji nauki dr M. Filar promowała kierunek studiów filologia germańska podczas Dnia Otwartego Uniwersytetu Pedagogicznego w latach 2012-2014 oraz dwukrotnie (2014 i 2015) recenzowała egzamin maturalny, poziom podstawowy z języka niemieckiego dla Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie. Należy podkreślić aktywność organizacyjną Habilitantki, przejawiającą się w pełnieniu (od r. akad. 2017/2018) funkcję sekretarza Komisji Dziekańskiej Wydziału Filologicznego UJ ds. środków dla młodych naukowców; natomiast w Uniwersytecie Pedagogicznym była członkiem Rady Wydziału Filologicznego (w r. akad. 2016/2017). Habilitantka opracowywała jak i koordynowała prace nad programem studiów niestacjonarnych I stopnia w systemie Uczelnia XP.

V. KONKLUZJA

Uwzględniając dorobek naukowy, wartość naukową przedstawionego osiągnięcia naukowego, całościowy wkład dr Magdaleny Filar w rozwój reprezentowanej dyscypliny naukowej jak i zaangażowanie w działania dydaktyczno-organizacyjne oraz promowanie nauki, uznaję, że zostały spełnione wymogi stanowiące podstawę do nadania Jej stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie *nauk humanistycznych*, w dyscyplinie *językoznawstwo*, określone w art. 16 ust. 2 pkt. 1 Ustawy z dn. 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2003, nr 65, poz. 595, wraz z późniejszymi zmianami).

Łódź, 17.08.2020